

DE SLUIPWESP *RHYSSA AMOENA* NIEUW VOOR NEDERLAND

(HYMENOPTERA: ICHNEUMONIDAE)

Paul Hoekstra & Gerard Pennards

Vrouwtjes sluipwespen uit de subfamilie Rhyssinae kunnen tot vier centimeter groot worden en hebben daarnaast ook nog een legboor van zeven centimeter. Hiermee behoren ze tot de grootste wespen van Europa. In de laatste decennia is het aantal Nederlandse soorten uitgebreid van twee naar zes. Na onderzoek van collectiemateriaal blijkt er een zevende soort te zijn waargenomen in Nederland: *Rhyssa amoena*, een vrouwtje dat in 2001 gevangen is in de Achterhoek. In dit artikel stellen we deze soort voor en bediscussiëren we ook de kans dat de twee overige Europese Rhyssinae soorten in Nederland worden gevonden.

INLEIDING

Sluipwespen uit de subfamilie Rhyssinae behoren tot de grootste en spectaculairste parasitaire wespen van Europa. Lang waren er maar twee soorten uit Nederland bekend, namelijk *Rhyssa persuasoria* (Linnaeus, 1758) en *Rhyssella approximator* (Fabricius, 1793), maar de afgelopen 10 jaar zijn daar maar liefst vier soorten uit het genus *Megarhyssa* aan toegevoegd (Zwakhals 2014, 2021, Zwakhals & Smits 2012). Toen de eerste auteur de collectie van de tweede auteur bekeek, werd een vrouwtje van *Rhyssa amoena* Gravenhorst, 1829 aangetroffen, gevangen in het Bergherbos in de Achterhoek in 2001. Dit is de eerste en tot nu toe enige bekende vangst van deze soort in Nederland. Hiermee zijn er nu zeven van de negen Europese soorten uit de Rhyssinae bekend uit Nederland.

LEVENSWIJZE

De gastheren van de Rhyssinae zijn houtwespen uit de families Siricidae en Xiphydriidae, waarbij het genus *Rhyssella* parasitoïden zijn van Xiphydriidae en de genera *Rhyssa* en *Megarhyssa* parasitoïden van Siricidae (Broad et al. 2018). Van *R. amoena* is maar weinig bekend over de levenswijze, maar de algemenere zustersoort *R. persuasoria* is wel goed bestudeerd. *Rhyssa persuasoria* vindt zijn gastheren vooral door de

Figuur 1. *Rhyssa amoena* ♀, habitus, dorsaal. Bergherbos, 23.VII.2001. Foto Rik Delhem.
Figure 1. *Rhyssa amoena* ♀, habitus, dorsal. Bergherbos, 23.VII.2001. Photo Rik Delhem.

geur van een schimmel uit het genus *Amylostereum* (Basidiomycota, Amylostereaceae). Deze schimmels worden door de houtwespen in de boom geïnjecteerd tijdens de eiafzet (Spradbery 1970). In Australië en Nieuw-Zeeland is *R. persuasoria* succesvol geïntroduceerd in de jaren 1960-1970 als natuurlijke bestrijder van de houtwesp *Sirex noctilio* Fabricius, 1773 (Slippers et al. 2012). Er is toentertijd ook geprobeerd om *R. amoena* daar te introduceren. Echter de kweek van *R. amoena* op *Sirex noctilio* leverde maar enkele exemplaren op en er was geen nageslacht bij de tweede generatie (Taylor 1976). Mogelijk is *Sirex noctilio* niet een optimale gastheer voor *R. amoena* en heeft die soort dus een nauwer gastheerspectrum dan *R. persuasoria*. Het zou kunnen dat daarom *R. amoena* in Europa een stuk zeldzamer is dan *R. persuasoria*.

VERSPREIDING

Het vrouwtje van *R. amoena* werd gevangen op 23 juli 2001 door Gerard Pennards in het Bergherbos in de Achterhoek (Amersfoortcoördinaten 213-435) (fig. 4). Het Bergherbos is een 1837 ha groot heuvelig natuurgebied met een gevarieerd, gemengd loof- en naaldbos. Het ligt op een stuwwal tussen Doetinchem, Didam en 's-Heerenberg. Rond het uitgestrekte bosgebied vindt men akkers en weilanden. Heuveltoppen bieden uitzicht op het glooiende landschap waarbij de Hettenheuvel met 93 meter het hoogste punt is. Uit de subfamilie Rhyssinae is verder nog *R. persuasoria* bekend uit het Bergherbos (pers. obs. Gerard Pennards). Van de gastheren is uit de familie Siricidae de reuzenhoutwesp *Urocerus gigas* (Linnaeus, 1758) (pers. obs. Gerard Pennards) en het genus *Sirex* (Waarneming.nl) bekend uit het Bergherbos. Van andere soorten uit deze familie zijn er waarnemingen niet ver van het Bergherbos (Waarneming.nl) wat impliceert dat deze misschien ook in het Bergherbos kunnen voorkomen. Uit de familie Xiphydriidae zijn er waarnemingen van de wilgenhoutwesp *Xiphydria camelus* (Linnaeus, 1758) dicht bij het gebied, evenals van *Xiphydria prolongata* (Geoffroy, 1785) (Waarneming.nl).

Rhyssa amoena is bekend uit de meeste Oost-Europese landen en uit Rusland tot in Siberië. In Zuidwest-Azië is de soort bekend uit Iran, en in Midden-Europa is *R. amoena* onder andere bekend uit Frankrijk, Duitsland, Oostenrijk en Italië. Hij vliegt in de maanden mei tot en met augustus (Varga 2014).

HERKENNING

Vrouwtjes van *R. amoena* zijn direct herkenbaar binnen de Ichneumonidae door de combinatie van een witte band op de antenne en ribbels boven op het borststuk (fig. 1). Zelden kan de witte band op de antenne afwezig zijn. In dat geval kan *R. amoena* lijken op *Megarhyssa rixator* en *R. persuasoria* die ook zwart zijn met ribbels boven op het borststuk en witte vlekken op het borststuk en achterlijf hebben. *Megarhyssa rixator* heeft twee witte vlekken op het mesoscutum en de clypeus heeft geen apicale knobbel, terwijl in de soorten van het genus *Rhyssa* het mesoscutum helemaal zwart is en de clypeus een apicale knobbel heeft. Naast de witte band in de antennes verschilt *R. amoena* ook van *R. persuasoria* in de witte of gele clypeus (fig. 2-3), gedeeltelijk gele coxa, trochanters en trochantelli. Die zijn zwart in *R. persuasoria* (Horstmann 2002, Varga 2014). Deze laatste kenmerken werken ook om de mannetjes van *R. amoena* te onderscheiden van *R. persuasoria*.

DISCUSSIE

Met de waarneming van *R. amoena* zijn er nu zeven van de negen Europese soorten Rhyssinae bekend uit Nederland. Alleen *Rhyssella oblitterata* (Gravenhorst, 1829) en *Rhyssa krieckbaumeri* Ozols, 1973 zijn nog niet gevonden. *Rhyssella oblitterata* is niet snel te verwachten in Nederland. Die soort heeft als gastheer *Xiphydria picta* Konow, 1897, een houtwesp die ook nog niet bekend is uit Nederland en in Midden-Europa vooral in bergachtige streken voorkomt (Johansson & Larsson 2019). Van *Rhyssa krieckbaumeri* zijn maar weinig waarnemingen bekend en

2

3

Figuur 2-3. ♀, kop van voren, 2. *Rhyssa amoena*, Bergherbos, 23.VII.2001, 3. *Rhyssa persuasoria*, Bergherbos, 25.V.2005. Foto's Rik Delhem.

Figuur 2-3. ♀, head in frontal view, 2. *Rhyssa amoena*, Bergherbos, 23.VII.2001, 3. *Rhyssa persuasoria*, Bergherbos, 25.V.2005. Photos Rik Delhem.

mannetjes zijn nog nooit waargenomen, alhoewel A. Varga een mannetje heeft gevangen dat mogelijk tot deze soort behoort (Varga 2014).

Figuur 4. Vindplaats van *Rhyssa amoena* in Nederland.
Figure 4. Record of *Rhyssa amoena* in the Netherlands.

Hierdoor is er maar weinig bekend over de ecologie. *Rhyssa kriebbaumeri* is bekend uit Duitsland, Hongarije, Rusland, Zwitserland en Oekraïne (Varga 2014). Het valt niet geheel uit te sluiten dat die soort ooit opduikt in Nederland, daarom is het opletten geblazen bij erg donkere exemplaren van *R. persuasoria*.

DANKWOORD

Onze dank gaat uit naar Rik Delhem voor het maken van de foto's, naar Kees Zwakhals voor het kritisch doornemen van dit artikel en naar Ad Mol voor het bekijken van de waarnemingen van Siricidae uit het Bergherbos.

LITERATUUR

- Broad, G.R., M.R. Shaw & M.G. Fitton 2018. Ichneumonid wasps (Hymenoptera: Ichneumonidae): their classification and biology. – Handbooks for the identification of British insects 7 (12): 1-418.
- Horstmann, K. 2002. Revisionen von Schlupfwespen-Arten VI (Hymenoptera: Ichneumonidae). – Mitteilungen der Münchner Entomologischen

- Gesellschaft 92: 79-91.
- Johansson, N. & A. Larsson 2019. *Xiphydria betulae* (Enslin, 1911) new to Sweden and new records of *Xiphydria picta* Konow, 1897 (Hymenoptera: Xiphydriidae) with additional notes on two rare ichneumonid parasitoids associated with xiphydriid wood wasps. – Entomologisk Tidskrift 140 (3-4): 145-155.
- Slippers, B., P. de Groot & M.J. Wingfield 2012. The *Sirex* Woodwasp and its fungal symbiont: research and management of a worldwide invasive pest. – Springer, Dordrecht.
- Spradbery, J.P. 1970. Host finding by *Rhyssa persuasoria* (L.), an ichneumonid parasite of siricid woodwasps. – Animal Behaviour 18: 103-114.
- Taylor, K.L. 1976. The introduction and establishment of insect parasitoids to control *Sirex noctilio* in Australia. – Entomophaga 21: 429-440.
- Varga, A. 2014. A review of the subfamily Rhyssinae (Hymenoptera, Ichneumonidae) from the Ukrainian Carpathians. – Vestnik Zoologii 48 (1): 27-34.
- Zwakhals, C.J. & J.A.H. Smits 2012. Spectaculaire grote *Megarhyssa*-sluipwespen in Nederland (Hymenoptera: Ichneumonidae: Rhyssinae). – Entomologische Berichten 72: 250-253.
- Zwakhals, C.J. 2014. Drie *Megarhyssa*-soorten aanwezig in Nederland. – Entomologische Berichten 74: 124-125.
- Zwakhals, C.J. 2021. Nederlandse naamlijst van sluipwespen uit de subfamilies Pimplinae, Poemeniinae en Rhyssinae (Hymenoptera: Ichneumonidae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 56: 39-58.

SUMMARY

The Darwin wasp *Rhyssa amoena* new for the Netherlands (Hymenoptera: Ichneumonidae)
After examining the second author's collection of ichneumonids a female of *Rhyssa amoena* was identified by the first author. It was caught in 2001 in Bergherbos, a forest located in the eastern part of the Netherlands called the Achterhoek. It is the first known record of this species from the Netherlands.

P.H. Hoekstra
Almere
Paulhoekstra86@hotmail.com

G.W.A. Pennards
Amersfoort
gerard_pennards@hotmail.com